

Objic. 8.º Nulla forma impeditur a fine suo per materiam, cui naturaliter unitur. Sed finis animæ intellectivæ videtur esse intelligere substantias separatas, quæ sunt maxime intelligibiles, uniuscujusque enim rei finis est, ut perveniat ad perfectum in sua operatione (1). Accedit, quod finis ultimus hominis est felicitas. Felicitas vero ejus videtur reposita esse in contemplatione substantiarum separatarum, quæ nobilissimæ sunt, ultima siquidem felicitas, testante Philosopho, consistit in operatione altissimæ potentie, intellectus, circa nobilissimum objectum (2).

Resp. conc. Major., dist. Minor.: finis animæ nostræ est perfecte intelligere substantias separatas, *neg.*; imperfecte ac pro naturæ suæ modulo, *trans*. Nec valet quidpiam prima Minoris probatio, siquidem uniuscujusque finis est, ut perveniat ad perfectum, prout ex naturali sua conditione assequibile est (3). Ad alteram probationem *conc.* Major., *neg.* Minor. Nam non consistit ultima felicitas hominis in quarumcumque substantiarum separatarum contemplatione, sed in Dei solius (4). In cognitione vero aliarum substantiarum separatarum est magna felicitas, etsi non ultima, si tamen perfecte intelligantur. Sed anima separata naturali cognitione non perfecte eas intelligit (5), multoque minus unita cum corpore (6).

Objic. 9.º Si anima nostra non posset intelligere substantias separatas perfecte, frustra inesset appetitus naturalis eas intelligendi. Atqui nequit frustra esse naturalis appetitus. Ergo—Resp. *neg.* suppositum, quod detur hujusmodi appetitus.—Plura vide, sis, apud S. Thomam (7).

(1) Ap. S. Thom. quæst. de anim., art. 16, arg. 1.

(2) Ibid. arg. 2.

(3) Cfr. S. Thom., loc. cit. ad 1.um

(4) Vide S. Thom. lib. 3.º Contr. Gent. cap. 44; Compend. Theol. cap. 104.

(5) S. Thom. 1 p. quæst. 89, art. 2 ad 3.um Cfr. 1. 2. quæst. 3, art. 7.

(6) Videndus est hæc de re Suarez, *Metaphys.* disp. 35, sect. 2, num. 0.

(7) Quæst. de anim. art. 16. Cfr. Fonsec. *Metaph.* lib. 2, cap. 1, quæst. 2.

ARTICULUS III

Quomodo anima seipsam cognoscat, et ea quæ in ipsa reperiuntur?

234. Ob materiæ connexionem questionem simul institimus de anima deque ejusdem proprietatibus et affectionibus, in quibus numerantur potentie, actus, species et habitus. Et supposito quod anima cognoscat seipsam aliquo modo, potissimum dubitatur, utrum anima seipsam per suam essentiam intelligat. At cum queritur, utrum aliquid per essentiam suam cognoscitur, quæstio ista dupliciter potest intelligi: uno modo, ut per hoc quod dicitur per essentiam suam, referatur ad ipsam rem cognitam, ut illud intelligatur per essentiam cognosci, cujus essentia cognoscitur, illud autem non, cujus essentia non cognoscitur, sed accidentia quadam ejus. Alio modo, ut referatur ad id, quo cognoscitur: et sic intelligitur aliquid per essentiam suam cognosci, quia ipsa essentia est, quo cognoscitur: et hoc modo ad præsens queritur, utrum anima per essentiam suam intelligat se (1). Neque illud etiam prætermittendum est, quæstionem quoque hanc referri ad cognitionem animæ in statu unionis cum corpore, siquidem anima separata se perfecte cognoscit per suam essentiam absque ulla specie, quemadmodum suo loco dicitur.

Ratio vero dubitandi est, 1.º quia in primis S. Augustinus sic scribit: *Mens ergo ipsa, sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum rerum per semetipsam. Ergo semetipsam per seipsam novit, quoniam est incorporea* (2). 2.º Idemque ratio ipsa videtur persuadere, quia substantia animæ immaterialis est, itemque potentie, saltem nonnullæ, actus, species et habitus, ac proinde per seipsa sunt hæc omnia intelligibilia, nam materialitas est id, quod impedit cognitionem. 3.º Præterea quodam, quæso, objectum magis proportionatum potest habere anima, quam seipsam? Potest ergo, ac debet seipsam absque ulla specie

(1) S. Thom., de verit., quæst. 10, art. 8.

(2) S. August. lib. 9, de Trinit. cap. 3.

Status
questionis.Rationes
dubitandi.

immediate cognoscere, sicut angelus, qui certe respectu sui non est magis proportionatus, quam anima respectu suæ essentialiæ, cognoscit se per suam essentialiam. Propter hæc fundamenta quidam apud Suarez (1), Rubium (2), et Tole- tum (3) animæ humanæ tribuerunt cognitionem sui per propriam suam essentialiam. Idemque postea senserunt Carte- siani, animæ perennem suipsius cognitionem tribuentes. In contrarium vero est, quod nemo reapse conscius sit cog- nitionis, quam anima hoc pacto habeat, sui ipsius.

235. PROPOSITIO 1.^A Licet anima cognoscat seipsam cum suis potentiis, non tamen per suam essentialiam, sed per actus suos, atque adeo per species alienas a sensi- bilibus abstractas.

Anima cognoscit seipsam;

Prima pars: anima cognoscit seipsam.

Id concedit S. Thomas non uno in loco (4) cum S. Au- gustino (5). Et patet ex cujusque conscientia et ex toto tractatu de anima, qui magnam Philosophiæ partem consti- tuit, ubi fuse disputatur de natura, potentiis et proprietatibus animæ.

non tamen per suam essentialiam,

Secunda pars: Anima non cognoscit seipsam per suam es- sentialiam et absque specie.

Prob. 1.º Si anima cognosceret se per seipsam semper actu intelligeret suam essentialiam. Atqui id est contra expe- rientiam. Ergo...

Major patet. Per hoc enim fit potentia cognoscitiva actu cognoscens, quod est in ea id, quo cognoscitur. Et si quidem sit in ea in potentia, cognoscit in potentia; si autem in actu, cogno- scit in actu; si autem medio modo, cognoscit in habitu (6). Ipsa autem anima semper sibi adest actu, et nunquam in potentia

(1) De anim. lib. 4, cap. 5. um 1.

(2) De anim. lib. 3, cap. 4 et 5 tractat. de intellectu possibili, quest. 6, num. 160.

(3) De anim. lib. 3, quest. 11.

(4) Vide 1 p. quest. 87, art. 1 fin.; de verif. quest. 10, art. 8; 3.º Contr. Gent. cap. 46, fin.

(5) De Trinit. lib. 10, cap. 9 in princip. apud S. Thom. 1 p. quest. 87, loc. cit.

(6) Vide supra num. 141, pag. 497, quid sit ex mente S. Thomæ cognoscere in potentia, in actu et in habitu.

vel in habitu tantum (1). Dicere autem ex assuetudine se in- tuendi provenire, quod anima hujus suæ intuitionis con- scientiam non habeat, ridiculum est; quia quæ ex assuetu- dine habitualiter non advertimus, possunt certe ex imperio voluntatis, si attentio et reflexio adhibeatur, cognosci, ac deprehendi.

Prob. 2.º Si anima per seipsam cognoscit de se, quid est; omnis autem homo habet animam; omnis igitur homo cognoscit de anima, quid est. Quod patet esse falsum (2).

Prob. 3.º Cognitio, quæ fit per aliquid nobis naturaliter in- ditum, est naturalis, sicut principia indemonstrabilia, quæ cognoscuntur, per lumen intellectus agentis. Si igitur nos de anima sciamus, quid est, per ipsam animam, hoc erit natura- liter notum. In his autem, quæ sunt naturaliter nota, nullus pot- est errare. In cognitione enim principiorum indemonstrabilium nullus errat. Nullus ergo erraret circa animam, quid est, si hoc anima per seipsam cognosceret. Quod patet esse falsum cum multi opinati sint, animam esse hoc vel illud corpus, et ali- qui numerum vel harmoniam. Non igitur anima per seipsam cognoscit de se quid est (3).

Prob. 4.º In quolibet ordine, quod est per se est prius eo, quod est per aliud, et principium ejus. Quod ergo est per se notum, est prius notum omnibus, quæ per aliud cognoscuntur, et principium cognoscendi ea sicut primæ propositiones conclusioni- bus. Si igitur anima per seipsam de se cognoscit quid est, hoc erit per se notum, et per consequens primo notum et principium cognoscendi alia. Hoc autem patet esse falsum. Nam quid est anima, non supponitur in Philosophia quasi notum, sed propo- nitur ex aliis inquirendum. Non igitur anima de seipsa cogno- scit, quid est, per seipsam (4).

Et hæc est etiam Aristotelis sententia (5) ex S. Thomæ aliorumque interpretatione (6).

(1) S. Thom. 3.º Contr. Gent. cap. 46, Inquirere ergo oportet. Et vide Suarez, de anim. lib. 4, cap. 5, num. 2.

(2) S. Thom., Contr. Gent. lib. 3, cap. 46.

(3) S. Thom. ibid.

(4) S. Thom. ibid.

(5) Lib. 3.º de anim., cap. 4, text. Comm. 15.

(6) Vide S. Thom. 1 p. quest. 86, art. 1, Sed Contra est; 3.º Contr. Gent., cap. 46, Nec Aristoteles hoc voluit...; de anim. lib. 3,

sed per actus suos, atque adeo per alienas species.

Tertia pars: *Anima cognoscit seipsam per actus suos.* Constat 1.º experientia. Nam hoc ordine procedimus in cognoscendo naturam animæ potentiarumque suarum, ut eas ex actibus cognoscamus, actus vero ipsos ex objectis.

2.º Ratio vero suadet, quia si anima nequit seipsam per suam essentiam intelligere, sequitur eam specie indigere. Utitur autem alienis speciebus ad suam naturam et potentias intelligendas; quia si nequit venire in sui cognitionem, nisi per effectus seu actus suos, ergo non intelligit se suasque potentias nisi per species actuum et objectorum suorum (1).

3.º Præterea, quia cum naturale est intellectui nostro secundum statum præsentem vitæ, quæ ad materialia respiciat (2)... consequens est, ut sic seipsum intelligat intellectus noster, secundum quod fit actu per species a sensibilibus abstractas per lumen intellectus agentis, quod est actus ipsorum intelligibilium; et eis mediantibus intelligit intellectus possibilis. Non ergo per essentiam suam, sed per actum suum se cognoscit intellectus noster (3).

Duo de anima cognosci videntur, quod est, et quid est primum horum nullius negotii est, alterum non parum arduum. Declaratur amplius, quo pacto anima se cognoscit sive quoad existentiam,

Sed nota, duo posse ab anima per intellectum de se cognosci, *an est, et quid est*, aliis vocibus propria existentia et natura seu essentia; et utrumque cognoscitur ex actu et operatione (4). Sed cum hac differentia, quod cognitio prima quoad *an est*, nullius est negotii; ad cognitionem vero quoad *quid est*, requiritur diligens et subtilis inquisitio (5).

Et re quidem vera quantum attinet ad primam cognitionem, docet S. Thomas animæ existentiam cognosci posse vel *habitualmente* vel *actualiter*. Anima per suam essentiam cognoscit habitualiter se esse, quia *ex hoc ipso quod essentia sua est sibi præsens, est potens exire in actum cognitionis sui ipsius,*

lect. 9, paragr. d; de Verit. quest. 10, art. 8, corp. et ad 6.um; quest. de anim. art. 16 ad 8.um

(1) Vide Suar. de anim. lib. 4, cap. 5, num. 2; Tolet. 3.º de anim., quest. 11, Secunda conclusio.

(2) Ut probatum est a S. Thom. 1 p. quest. 86, art. 4, ad 2.um; et 1 p. quest. 84, art. 7.

(3) S. Thom. 1 p. quest. 87, art. 1.

(4) S. Thom. 1 p. quest. 87, art. 1; de verit. quest. 10, art. 8 et 9.

(5) 1 p. quest. 9, art. 1. Cfr. de verit. quest. 10, art. 8, ad 8.um; eorum, que in contrarium; 1.º dist. 3, quest. 1, art. 2, ad 3.um

sicut aliquis ex hoc quod habet alicujus scientiæ habitum, ex ipsa præsentia habitus est potens percipere illa, quæ subsunt illi habitui. Ad hoc autem quod percipiat anima se esse, et quid in seipsa agatur, attendat, non requiritur aliquis habitus; sed ad hoc sufficit sola essentia animæ, quæ menti est præsens; ex ea enim actus progrediuntur, in quibus actualiter ipsa percipitur (1). Actualiter vero anima cognoscit suam existentiam per actus suos. In hoc enim percipit aliquis se animam habere, et vivere, et esse, quod percipit se sentire et intelligere, et alia hujusmodi vitæ opera exercere. Unde dicit Philosophus in nono Elhcorum (2): Sentimus autem, quoniam sentimus, et intelligimus, quoniam intelligimus, et quia hoc sentimus, intelligimus, quoniam sumus. Nullus autem percipit se intelligere, nisi ex hoc quod aliquid intelligit, quia prius est aliquid intelligere, quam intelligere se intelligere, et ideo pervenit anima ad actualiter percipiendum se esse, per illud quod intelligit, vel sentit (3).

Jam vero quid est anima, cognoscere nequit intellectus ex immediata sui intuitione, sed ex hoc quod apprehendit alia, devenit in suam cognitionem (4). Et ideo oportet in cognitionem animæ procedamus ab his, quæ sunt magis extrinseca, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, per quas intellectus intelligit seipsum, ut scilicet per objecta cognoscamus actus, et per actus potentias, et per potentias essentiam animæ (5). Quod patet intiendo modum, quo Philosophi naturam animæ investigaverunt. Ex hoc enim quod anima humana universales rerum naturas cognoscit, percipit quod species, qua intelligimus, est immaterialis; alias esset individuata, et sic non duceret in cognitionem universalis. Ex hoc autem quod species intelligibilis est immaterialis, intellexerunt quod intellectus est res quædam

sive quoad essentiam.

(1) S. Thom. de verit. q. 10, art. 8. Cfr. ibid. ad 1.um eorum que in contrarium. Tolet. de anim. lib. 3, quest. 11, quarta conclusio.

(2) 9.º Elhcor. cap. 9 inter princip. et med.

(3) S. Thom. de verit. quest. 10, art. 8. Cfr. 1 p. quest. 87, art. 1.

(4) De verit. quest. 10, art. 8. Cfr. 1.º dist. 3, quest. 1, art. 2, ad 3.um

(5) S. Thom. lib. 2, de anim. lect. 6 fin.

non dependens a materia, et ex hoc ad alias proprietates intellectivæ potentia cognoscendas processerunt. Et hoc est, quod Philosophus dicit in tertio de Anima (1), quod intellectus est intelligibilis, sicut alia intelligibilia: quod exponens Commentator dicit, quod intellectus intelligit per intentionem in eo sicut alia intelligibilia, quæ quidem intentio nihil aliud est, quam species intelligibilis (2).

Cur dicatur anima se cognoscere per alienas species, seu per species a sensibilibus abstractas.

Patet ergo, quod essentia animæ cognoscitur per species, easque non suspicius, sed per alienas seu a sensibilibus abstractas (3); quia nempe species objectorum materialium a phantasmatibus abstracta, præter quam quod causet directam et immediatam illorum objectorum cognitionem, facit etiam ut intellectus per reflexionem in suum actum et discursum tandem deveniat in cognitionem naturæ suæ modo explicato (4). Et hinc est etiam, cur S. Thomas cognitionem huiusmodi, quam habet anima de sua propria quidditate in hac vita, doceat haberi, non directe, sed indirecte ac reflexe (5), et per quemdam discursum (6).

Solvuntur rationes dubitandi in initio propositæ.

Quo sensu dicitur quædam anima seipsam cognoscere per seipsam cognitione habituali.

236. Quæ cum ita sint, ad testimonium S. Augustini initio propositum respondetur, animam quodammodo cognoscere se per seipsam cognitione habituali, quoad an est modo declarato, quatenus nempe ex ipsa mente est ei, unde possit in actum prodire, quo se actualiter cognoscat percipiendo se esse: sicut et ex specie habitualiter in mente recepta, est in mente, ut possit actualiter rem illam considerare (7).

(1) Aristot. lib. 3.º de anim. cap. 4. text. Comm. 15. Vide ibi S. Thom. ibid. lect. 9. paragr. d.

(2) S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8. Cfr. ibid. ad 1.um eorum quæ in contrarium; et 3.º dist. 23. quæst. 1, art. 2, ad 3.um; quæst. de anim. art. 16, ad 8.um; 1 p. quæst. 87, art. 3. fin. corp. et quæst. 14, art. 3, ad 3.um.

(3) Vide S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8, ad 5.um et 6.um eorum quæ in contrarium; 3.º dist. 23, q. 1, art. 2 ad 3.um; De malo, quæst. 16, art. 8, ad 6.um.

(4) Vide Tolet., lib. 3.º de anim. quæst. 11, Prima conclusio.

(5) Vide quæst. de anim. art. 16, ad 8.um; lib. 2, de anim., lect. 6. fin. 1 p. quæst. 87, art. 3. fin.

(6) De verit. quæst. 2, art. 2, ad 2.um; 1.º dist. 3, quæst. 1, art. 2 ad 3.um; 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2, ad 3.um.

(7) S. Thom. de verit., quæst. 10, art. 8 ad 1.um eorum, quæ in contrarium. Cfr. Tolet. lib. 3.º de anim., quæst. 11, conclusio quarta.

Altera etiam dubitandi ratio initio proposita, nihil prorsus evincit, suppositis contrariis rationibus, quæ evidentes sunt. Quamvis enim anima nostra sit immaterialis et per suam essentiam perfectissime intelligibilis, et sic intelligat etiam seipsam in statu separationis; est tamen natura sua corporis forma, et propterea in statu unionis impeditur, ac retardatur, ne se immediate per suam essentiam intelligat, et independenter ab actibus suis, prout demonstratum manet. Anima enim, propter suam rationem formæ informantis, est in infimo gradu immaterialitatis, et propterea, dum hoc fungitur munere, non convenit ei modus cognoscendi proprius angelorum, vel substantiarum separatarum. Et eodem modo solvitur tertia ratio dubitandi. Sane essentia animæ non est respectu sui ipsius minus proportionata, ut sit immediate intelligibilis, in statu separationis, quam respectu angeli essentia ejusdem. Non est tamen æque proportionata secundum statum unionis cum corpore, ex quo potius se habet instar formarum corporearum ac sensibilibus, et propterea hoc modo considerata, non est actu intelligibilis per suam essentiam, sed potentia tantum, sicut cæteræ res corporeæ: quare nec per se vel per suam essentiam intelligi potest, sed sicut aliæ res sensibiles, beneficio actuum et proprietatum (1).

Quædam aliæ difficultates paulo inferius dissipabuntur.

237. PROPOSITIO 2.^a Idem videtur esse dicendum de actibus, potentiis, speciebus et habitibus, ea nempe omnia intelligi non directe ac per eorum essentiam, sed reflexe vel indirecte ac per alienas species (2).

Probatur prima pars de actibus. Anima non intelligit actus suos nisi per objectum, ut patet experientia, quia nullus...

Actus etiam potentiarum

(1) Cfr. S. Thom. 1 p., quæst. de verit., art. 8 ad 6.um eorum, quæ in contrarium...; Rubius, de anim. lib. 3, cap. 4 et 5; tract. de intellect. possib. quæst. 6, num. 184.

(2) Quod hæc non directe, sed reflexe ac secundario intelligantur ab intellectu nostro docet S. Thomas, 1 p. quæst. 14, art. 2, ad 3.um; quæst. 76, art. 2, ad 4.um; quæst. 85, art. 2; quæst. 87, art. 3; de verit. quæst. 2, art. 2, ad 2.um; quæst. 10, art. 9 ad 10.um; Compend. Theol., cap. 85; verit. quæst. 2, art. 6 fin.; de verit. quæst. 10, art. 9.

anima nostra
non intelligi di-
recte per eorum
essentiam,
sed reflexe et
indirecte ac per
alienas species
videlicet per
species objecti

percipit se intelligere, nisi ex hoc quod aliquid intelligit, quia prius est intelligere aliquid, quam intelligere se intelligere (1). Præterea aliud est in nobis cognoscere aliquod objectum, et aliud cognoscere actum ipsum cognitionis. Et sepe cogitamus de rebus, quin ad proprium actum cogitandi advertamus (2).

Dices, angelos intelligere eodem actu et se et propriam suam intellectionem, docente Angelico (3). Ergo simili modo intellectus noster dici potest simul cum suo intellectionis objecto proprium quoque actum intelligendi apprehendere.

Resp. neg. conseq. Est enim disparitas inter intellectum angelicum et nostrum. Nam angelicus habet pro primario objecto intellectionis suam propriam essentiam, eamque perenniter ab initio sui esse intelligit, ita ut intellectio suis ipsius sit naturalis perfectio essentiae suae. Quare etsi aliud sit in angelo secundum rationem, quod intelligat se intelligere, et quod intelligat suam essentiam; tamen simul et uno actu utrumque intelligit; quia hoc, quod est intelligere suam essentiam, est propria perfectio suae essentiae, simul autem et uno actu intelligitur res cum sua perfectione (4). Quapropter simili modo se habet angelus in ordine ad cognitionem sui actus in prima et directa cognitione, sicut mens nostra in cognitione reflexa, qua se ipsam prout actu intelligentem considerat. At vero non est primarium objectum intellectus nostri anima et perfectiones ejus, sed res materiales ac sensibiles. Unde quoniam ipsum intelligere humanum non est actus et perfectio naturae intellectae, ut sic possit uno actu intelligi natura rei materialis et ipsum intelligere, sicut uno actu intelligitur res cum sua perfectione...; alius est actus, quo intellectus intelligit lapidem, et alius est actus, quo intelligit se intelligere lapidem (5).

Idem dicito de actibus voluntatis, et consequenter aliarum potentiarum sensitivae partis (6); eos enim nos cognoscere, propria experientia cuius demonstrat.

(1) S. Thom. de verit. quaest. 10, art. 8. Cfr. 1 p., quaest. 87, art. 3, corp., et ad 1.um et 2.um

(2) Cfr. Tolet. lib. 3.º de anim., quaest. 11, Tertia conclusio.

(3) 1 p., quaest. 87, art. 3.

(4) S. Thom. 1 p., quaest. 87, art. 3 corp. Cfr. ibid ad 2.um

(5) S. Thom. 1 p., quaest. 87, art. 3, ad 2.um

(6) Vide S. Thom. 3.º dist. 23, quaest. 1, art. 2, ad 2.um

Ratio vero hæc est ex Angelico, quia actus voluntatis nihil est aliud, quam inclinatio quadam consequens formam intellectam, sicut appetitus naturalis est inclinatio consequens formam naturalem. Inclinatio autem cuiuslibet rei est in ipsa per modum ejus. Unde inclinatio naturalis est naturaliter in re naturali; inclinatio autem, quæ est appetitus sensibilis, est sensibiliter in sentiente; et similiter inclinatio intelligibilis, quæ est actus voluntatis, est intelligibiliter in intelligente, sicut in principio et in proprio subjecto. Unde et Philosophus hoc modo loquendi utitur in tertio de anima (1), quod voluntas in ratione est. Quod autem intelligibiliter est in aliquo intelligente, consequens est, ut ab eo intelligatur. Unde actus voluntatis intelligitur ab intellectu, et in quantum aliquis percipit se velle, et in quantum aliquis cognoscit naturam hujus actus, et per consequens naturam ejus principii, quod est habitus vel potentia (2).

Nec moveri quispiam in contrarium debet ex eo, quod intellectus et voluntas sint potentiae realiter distinctae, sicut etiam facultates sensitivae. Nam licet id verum sit, omnes tamen istæ potentiae radicanur in eodem principio (3), et colliguntur in una essentia animæ (4), ab eaque fluunt cum certo ordine inter se (5), quare possunt actus aliarum potentiarum, ac nominatim voluntatis, percipi ab intellectu per redundantiam quamdam motus illarum in intellectum, quem admodum loquitur S. Thomas. Una potentia utens organo corporali, inquit, potest cognoscere actum alterius potentiae, in quantum impressio inferioris potentiae redundat in superiorem, sicut sensu communi cognoscimus visum videre. Intellectus autem cum sit potentia non utens organo corporali, potest cognoscere actum suum, secundum quod patitur quodammodo ab objecto, et informatur per speciem objecti. Sed actum voluntatis percipit per redundantiam motus voluntatis in intellectu, ex hoc quod

(1) Aristot. 3.º de anim. cap. 9, text. Comm. 42.

(2) S. Thom. 1 p. quaest. 87, art. 4.

(3) Cfr. S. Thom. 1 p. quaest. 87, art. 4, ad 1.um

(4) Cfr. S. Thom. 3.º dist. 23, quaest. 1, art. 2, ad 3.um; de verit. quaest. 10, art. 9, ad 3.um eorum quæ in contrar.

(5) Vide S. Thom., 1 p. quaest. 77, art. 7, quaest. 87, art. 4, ad 3.um

colligantur in una essentia animæ, et secundum quod voluntas quodammodo movet intellectum, dum intelligo, quia volo; et intellectus voluntatem, dum volo aliquid, quia intelligo illud esse bonum (1).

Duplex cognitio actuum; sicut quoad eorum præsentiam, est facilis; altera, naturam actuum respiciens, difficilis est et erroribus obnoxia.

Adverte autem circa cognitionem quoque *actuum* distinguui posse duplicem illam considerationem, quam supra meminimus de anima, *an est et quid est*. Et licet utraque cognitio et existentiae et quidditatis actuum habeatur per reflectionem, altera tamen facilis est atque certissima, siquidem error nullus accidere potest circa præsentiam actualem actus alicujus, quem hic et nunc experimur in nobis (2); cognitio vero naturæ et quidditatis actus hujusmodi est difficillima et erroribus obnoxia. Ad quidditatem enim actuum cognoscendam considerandum est objectum aliaque adjuncta, et iis omnibus consideratis, adhuc sæpe cognosci nequit illorum natura specifica.

Utrum requiratur species particularis ad actus potentiarum cognoscendos.

Et hæc quidem experientia ipsa videtur satis confirmare. Illud vero valde obscurum est, quomodo intellectus, determinetur ad cognitionem reflexam sui actus vel actuam ab aliis potentiis intentionalibus elicitorum. Dubitatur nempe, an actus intellectus et voluntatis, et similiter potentiarum sensitivarum, eo ipso quod præsentem sint in nobis, cognosci possint ab intellectu per experientiam, vel utrum adhuc ulterius aliqua species requiratur, et quænam illa sit, an propria, quæ vel ab ipsismet actibus imprimatur intellectui, vel abstrahatur ex iisdem ab intellectu agente, an vero aliena, species nempe objectorum, quæ ab hujusmodi actibus attinguntur. In qua questione variæ recensentur opiniones a P. Antonio Rubio (3).

Equidem sic censeo, primo, si sermo sit de questione *quid est*, seu de natura et quidditate actuum, eam procul dubio cognosci non posse nisi per discursum ex objecto, adjunctis etiam, si opus sit, consideratis, ac proinde intellectui

(1) S. Thom. 3.[°] dist. 23, quæst. 1, art. 2, ad 3.um

(2) Vide S. Thom., *de verit.*, quæst. 10, art. 8, ad 2.um, et ad 8.um eorum quæ in contrarium. Cfr. *de anim.* lib. 1, lect. 1, paragr. d. e.

(3) *De anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, tract. *de actu et objecto intellectus possibilis*, quæst. 7.

nostro non innoscere nisi per species alienas. Deinde si sermo sit de questione *an est*, vel de actuali præsentia actus in nobis, existimo eam quamdiu durat actus, percipi reapse posse, si attentio adhibeatur. Nemo enim est, qui, si attentio ejus excitetur, statim ac incipit actum aliquem vel cognitionis vel appetitionis exercere circa objectum quodvis, nequeat etiam simul aciem mentis convertere in proprium suum actum, licet sæpe de facto id locum non habeat. Quod porro attentio hæc excitetur, ex variis causis dependere potest, tum externis tum etiam internis, et non parum etiam ex ipsa complexione, educatione et habitibus contractis; sunt enim, qui natura sua sunt multum reflexivi, alii parum, immo unus idemque homo in diversis ætatibus, et adjunctis magis aut minus reflectit, et pueri fere non attendunt ad actus suos, sed directe respiciunt objecta externa. Et generatim, quo magis occupatur intuitus mentis in directa objecti contemplatione eo minus advertit, ac reflectitur ad id, quod facit. Undenam autem oritur hoc, quod ubicumque adest actus cognitionis vel appetitionis, etiamsi forte de facto non advertatur, possit, tamen adverti actus ille, dummodo excitetur attentio? En difficultatem, quam mallet ab alio bene enodatam videre. Nonnulli cum P. Suarez (1) dicunt actus istos speciem sui imprimere in intellectum possibilem (2); notant tamen species hujusmodi in hoc differre ab aliis speciebus objectorum directe representatricibus, quod in prima sui productione non necessario agant, seu non necessario determinent intellectum ad sui cognitionem (3), quia novimus experientia non semper adverti a nobis, vel reflexe cognosci actus ejusmodi. Relate autem ad actus voluntatis, putarunt quidam eos cognosci «ex aliquo signo externo, aut ex motu aliquo corporis aut alicujus partis ejus, vel ex commotione appetitus sensitivi ab eo causata», vel per actum intellectus, per quem objectum voluntati propositum est, reflectendo nempe ad modum intensum ac vehementem vel remissum, quo talis propositio

(1) *De anim.* lib. 4, cap. 5, num. 3.

(2) Id. indicat etiam Lossada, *de anim. disp.* 6, cap. 3, num. 52; *disp.* 7, cap. 1, num. 9.

(3) Vide Lossada, *de anim. disp.* 6, cap. 3, num. 52.

Cur dicantur
actus et potentia
cognosci per
speciem objecti

facta est (1). Videtur tamen id esse cum contra experientiam, quæ nobis testatur proprios actus voluntatis sine huiusmodi circuitionibus et conjecturis in seipsis immediate apprehendi, tum etiam contra rationem, quia facta objecti propositione per intellectum, potest adhuc voluntas vel ponere vel suspendere actum suum pro arbitrio suo (2). Alii vero cum S. Thoma negant necessarias esse species peculiare ad actus ejusmodi reflexe cognoscendos (3), sed existimant ex eo solum quod intellectus objectum aliquod directe cognoscat, illum sufficienter determinatum esse, ut secundario cognoscat ipsum quoque actum, quo tale objectum cognoscitur, et per actum animam et ipsam potentiam intellectivam (4). Unde etiam dici solet per speciem objecti cognosci actus intellectus. Et similiter docet S. Doctor actus appetitus sensitivi esse sensibiliter in sentiente, et actus voluntatis intelligibiliter in intelligente, quia unumquodque est in aliquo secundum modum ejus (5). Et ratio est, quia quamvis potentia appetitivæ et cognoscitivæ sint diversæ, radicantur tamen in eadem anima, et aliæ aliarum sunt quodammodo principium, propterea actus appetitus nequeunt dici esse ita extra potentiam cognoscitivam, ut non sufficienter eam ad sui apprehensionem moveant (6). *Intellectus*, inquit Angelicus, *cum sit potentia non utens organo corporali, potest cognoscere actum suum, secundum quod patitur quodammodo ab objecto, et informatur per speciem objecti: sed actum voluntatis percipit per redundantiam motus voluntatis in intellectu, ex hoc quod colligantur in una essentia animæ, et secundum quod voluntas quodammodo movet intellectum, dum intelligo, quia volo; et intellectus voluntatem, dum volo aliquid, quia intelligo illud esse*

(1) Vide Ant. Rub. loc. cit. tract. de Intellect. possib., quæst. 7, num. 210.

(2) Cfr. Suar. ibid.

(3) Vide S. Thom. 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2, ad 6.um, ubi disertè negat speciem ad cognoscendos actus intellectus et voluntatis, distinctam a specie objecti.

(4) Vide S. Thom. 1. p. quæst. 87, art. 3.

(5) S. Thom. 1. p. quæst. 87, art. 4.

(6) S. Thom. 1. p. quæst. 87, art. 4, ad 1.um

bonum. Et ita in hoc quod cognoscit intellectus actum voluntatis, potest cognoscere habitum in voluntate existente (1).

Probatur secunda pars, *de potentiis et speciebus*. Intellectus noster non cognoscit potentias et species per seipsas, sed ex actibus, in quos influunt (2); si enim per seipsas cognosceret, multo clarius et evidentius constarent, nec tanta posset esse difficultas et contentio in iisdem probandis (3). Itaque potentias cognoscit anima discursu; cum enim actus earum in se advertat, ac deprehendat, mox per discursum assurgit ad asserendum principium proximum earum ex effato causalitatis, principium porro huiusmodi esse potentiam accidentalem ab ipsius animæ substantia distinctam novit per illas rationes, ex quibus ostenditur realis potentiarum distinctio (4). Et simili quodam pacto cognoscit species. Unde etiam omnes veritatem specierum probare solent recurriendo ad actus cognoscitivos et eorum objecta et modum, quo eliciuntur. Si autem per se ipsas intelligerentur species, id non foret necessarium; apprehenderemus enim illas immediate, atque in nobis experiremur.

Et hæc est Angelici Doctoris sententia (5), quidquid dicat in contrarium Magister Bañez (6), nobis in hac parte contrarius.

Probatur tertia pars, *de habitibus*.

Duplex esse potest cognitio circa habitus, an sit, et quid sit, seu existentia illius in aliquo et natura ejusdem. Et utrumque actu cognoscitur ex actibus, non autem per ipsam essentiam habitus. Etenim unumquodque cognoscibile est secundum quod est in actu, et non secundum quod est in potentia, ut dicitur in 9.º *Metaphys.* (text. 20). Sic enim aliquid est ens et verum, quod sub cognitione cadit, prout actus est (7).

(1) S. Thom. 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2, ad 3.um

(2) Vide S. Thom. 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2, ad 3.um et 6.um

(3) Vide Suarez, loc. cit. num. 4; Rubium, loc. cit., num. 200.

(4) Quæ de re vide *Psycholog.* 1.um vol., num. 40, pag. 166 sequ.

(5) *De verit.* quæst. 10, art. 9 corp. et ad 10.um

(6) In 1.um p. quæst. 87, art. 3, dub. unic., in solut. confirmat. 1. argumenti.

(7) S. Thom. 1. p. quæst. 87, art. 1. initio.

Quo pacto
potentia et spe-
cies cognosca-
tur ex actibus
et objectis,

itemque habitus

Atqui habitus quodammodo est medium inter potentiam puram et purum actum... Sic ergo, in quantum habitus deficit ab actu perfecto, deficit ab hoc ut non sit per seipsum cognoscibilis, sive dum aliquis percipit se habere habitum, per hoc quod percipit se producere actum proprium illius habitus, sive dum aliquis inquirat naturam et rationem habitus ex consideratione actus (1).

Jam quid est habitus, cognoscitur per studiosam inquisitionem (2) per effectus ejus, qui sunt actus et facilitas in eis producendis et considerando etiam finem, ad quem ordinatur, pro varietate enim actuum eliciendorum finisque obtinendi, varia sit perfectio specifica habitus, necesse est (3). Habitum vero esse in nobis cognoscimus per inclinationem ad actus, facilitatem ad delectationem in iisdem eliciendis (4); loquor de habitibus naturalibus, nam supernaturales constare nobis nequeunt naturaliter, sed solum probabilibus quibusdam signis conjici possunt (5). Et simili modo in aliis adesse habitum aliquem cognoscimus, respiciendo modum, quo operatur (6).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

238. Adversus primam propositionem objicies 1.º Teste Aristotele (7), «in iis, quæ sunt separata a materia, idem est quod intelligit, et quo intelligitur. Sed mens est quædam res immaterialis. Ergo per essentiam suam intelligit seipsam (8).

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 87, art. 2.

(2) 1 p. quæst. 87, art. 2 fin. corp.

(3) Vide S. Thom. 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2; de verit. q. 10, art. 9; 3.º Contr. Gent. cap. 46 fin.

(4) Vide S. Thom. 1.º dist. 17, quæst. 1, art. 4; 3.º dist. 23, q. 1, art. 2; de verit. quæst. 10, art. 9.

(5) Vide Theologos, ac nominatim S. Thom. 1.º dist. 17, quæst. 1, art. 4; 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2 ad 1.um etc.

(6) Cfr. S. Thom. 3.º dist. 23, quæst. 1, art. 2.

(7) Lib. 3.º de anim. cap. 4, text. comm. 15. Vide ib. S. Thom. lect. 9, paragr. d; Toletum et Conimbricenses etc.

(8) Apud S. Thom., de verit., quæst. 10, art. 8, Sed contra est. 3.º; 1 p. quæst. 87, art. 1, arg. 3.

Resp. dist. Major. In iis, quæ sunt perfecte a materia separata, nempe in substantiis separatis, conc.: in iis, quæ, licet in se sint immateriales, sunt tamen actus materiæ, qualis est anima rationalis, subdist.: quatenus intelligens ratione speciei, qua in ordine ad intelligendum actuatur, fit unum quodammodo cum re intellecta, conc.; aliter, neg. (1).

Objic. 2.º Angelus et anima humana conveniunt in eo, quod sunt substantiæ spirituales. Sed angelus seipsum per essentiam cognoscit. Ergo et anima (2).

Resp. dist. Major. Conveniunt genere, conc.; specie, neg. Nam intellectus angelicus est in actu per seipsum ad suam essentiam cognoscendam, ideoque per essentiam se intelligit absque ulla specie; anima vero nostra est in potentia tantummodo in ordine ad intellectionem, et ne se quidem ipsam intelligit sine specie (3).

Objic. 3.º «Omne, quod est præsens intellectui ut intelligibile, intelligitur ab intellectu. Sed ipsa essentia animæ est præsens intellectui per modum intelligibilis; est enim præsens per sui veritatem, et veritas est ratio intelligendi, sicut bonitas est ratio diligendi. Ergo mens per essentiam suam se intelligit» (4).

Resp. dist. Minor.; est præsens intellectui ut intelligibilis per seipsam, neg.; per objectum, modo explicato, conc. Et neg. conseq. (5).

Objic. 4.º «Omnis scientia est per assimilationem scientis ad scitum. Sed nihil est aliud animæ similis, quam sua essentia. Ergo per nihil aliud se intelligit, quam per essentiam suam (6).

Resp. dist. Major.: per assimilationem physicam, quæ nec requiritur nec sufficit, ut determinet ad sciendum, neg.,

(1) Vide S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8, ad 3.um, eorum quæ in contrar. et 1 p. quæst. 87, art. 1 ad 3.um

(2) Apud S. Thom. 1 p. quæst. 87, art. 1, arg. 2.

(3) Vide S. Thom. ib., ad 2.um

(4) Apud S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8, Sed contra est. 4.º

(5) Ibid., ad 4.um

(6) Apud S. Thom. ibid. Sed contra est. 6.º

per assimilationem intentionalem, quæ importat actum ac determinationem ad sciendum, *conc.* Et *contradist.* Minor. *neg.* conseq. (1).

Objic. 5.º «Sicut lux corporalis facit esse omnia visibilia in actu, ita anima per suam lucem (intellectus agentis) facit omnia materialia esse intelligibilia actu, ut patet in 3.º de anim. (cap. 4 text. 18). Sed lux corporalis per seipsam videtur non per aliquam similitudinem sui. Ergo et anima per suam essentiam intelligitur, non per aliquam similitudinem» (2).

Respondeo *dist.* Minor. Per seipsam, id est, sine specie visibili seu similitudine, quæ se habeat ut *quo, neg.*; per seipsam, id est, non medio alio objecto prius cognito seu similitudine, quæ se habeat ut *quod, conc.* (3). Adde, quod illuminatio intellectus agentis non fit eodem modo ac illuminatio lucis materialis: unde ex luce hac nequit concludi quidpiam contra statutam a nobis propositionem.

Objic. 6.º Ex S. Augustino. *Intuemur inviolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum possumus, definimus non qualis sit uniuscujusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat.* (4). Ergo non cognoscimus animam per species sensibilium.

Respondeo *dist.* assert. Intuemur inviolabilem veritatem nempe divinam essentiam in seipsa, ut in ea contemplerur animæ essentiam, *neg.* Intuemur inviolabilem veritatem in sui similitudine, quæ est menti nostræ impressa, in quantum aliqua naturaliter cognoscimus ut per se nota, ad quæ omnia alia examinamus, secundum ea de omnibus judicantes (5), *conc.*

Objic. 7.º Nisi anima se ipsam immediate ac prius intueretur, nec esset anima per suam essentiam persona, nec

(1) Ibid. ad 6.um

(2) S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8, Sed contra est. 10.

(3) Vide S. Thom. ib., ad 10.um

(4) De Trinit. lib. 9, cap. 6 apud S. Thom., 1 p. quæst. 87,

art. 1.

(5) S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 8 corp. versus fin. et art. 6, ad 6.um Cfr. ib. art. 9 et 1 p., quæst. 87, art. 1 corp. et quodlib. 8, a. 4.

jam pro se existeret per suam essentiam. Ergo debemus animæ tribuere immediatam et perennem sui cognitionem per suam essentiam.

Resp. ad 1.um membrum antecedentis in primis *negando* suppositum, quia ut alibi dicitur anima proprie non est persona. Sed etiam si esset persona, negandum est idem assertum, quia ratio personæ reponenda non est in actuali conscientia sui suorumve actuum, prout falsissime docuit Lockius (1). Alterum etiam membrum antecedentis *neg.*, quia existentia animæ nec consistit in ejus cognitione, nec ab ea dependet.—Plura dabit S. Thomas (2), et recole paulo superius scripta de sensu fundamentali (3).

239. Adversus secundam propositionem. Objic. 1.º «Omne quod cognoscitur a mente per sui similitudinem (speciem), prius fuit in sensu, quam fuit in mente. Sed habitus mentis nunquam fuit in sensu. Ergo a mente non cognoscuntur (habitus) per aliquam similitudinem», sed per seipsos (4).

Resp. *dist.* Omne quod cognoscitur per similitudinem seu speciem propriam, *conc.*; per alienam, *neg.* *Conc.* Minor, et *neg.* conseq. Nam habitus non cognoscuntur ab anima per aliquam ejus speciem a sensu abstractam, sed per species eorum, quæ per habitum cognoscuntur; et in hoc ipso quod alia cognoscuntur, et habitus cognoscitur ut principium cognitionis (5).

Objic. 2.º «Quanto aliquid est propinquius menti, tanto a mente magis cognoscitur. Sed habitus est propinquior potentiæ intellectivæ mentis, quam actus; et actus, quam objectum. Ergo mens magis cognoscit habitum, quam actum vel objectum: et ita habitum cognoscit per essentiam suam, et non per actus vel objecta» (6).

Resp. *dist.* Major. Quanto aliquid propinquius est physice, *neg.*: objective aut intelligibiliter, *conc.* Et *contradist.* Minor. *neg.* conseq. Patet enim ipsa experientia, id quod primo cognoscitur non esse ipsum cognitionis principium,

(1) Vide *Ontolog.* num. 289, pag. 844.

(2) De verit. quæst. 10, art. 8.

(3) Num. 219, pag. 771.

(4) Apud S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 9, arg. 4.

(5) S. Thom. ib., ad 4.um

(6) Apud S. Thom. ib. arg. 5.º

sed objectum. Unde sequitur ea, quæ media sunt inter potentiam cognoscitivam et objectum eo ordine cognosci, quo magis aut minus propinqua sunt objecto. Jam actus propinquior est objecto, quam habitus, qui se tenet ex parte potentiae ut principium cognitionis (1).

Objic. 3.º S. Thomas non semel docet habitus cognosci a nobis per seipsos et per præsentiam suam (2). Atqui quod cognoscitur per suam præsentiam, non cognoscitur per alienas species. Ergo...

Quo sensu dicantur a S. Thoma cognosci habitus per seipsos et per præsentiam suam.

Resp. dist. Major.: cognitione habituali, *conc.*; actuali, *neg.* Et *contradist.* Minor.: *neg.* conseq. *Actualiter quidem percipimus habitus nos habere ex actibus habitum, quos in nobis sentimus. Unde etiam Philosophus dicit in 2.º Elbico. (cap. 3), quod signum oportet accipere habitum supervenientem delectationem. Sed quantum ad habitualem cognitionem habitus mentis per seipsos cognosci dicuntur. Illud enim facit habitualiter cognosci aliquid, ex quo aliquis efficitur potens progredi in actum cognitionis ejus rei, quæ habitualiter cognosci dicitur. Ex hoc autem ipso quod habitus per essentiam suam sunt in mente, mens potest progredi ad actualiter percipiendum habitus in se esse, in quantum per habitus, quos habet, potest prodire in actus, in quibus habitus actualiter percipiuntur...* (3). Quæ doctrina etiam traditur ab Angelico de anima, ut vidimus superius in expositione primæ propositionis.

Objic. 4.º Intellectus certe cognoscit species intelligibiles. Atqui eas nequit cognoscere per alias species, quia secus abiretur in infinitum. Ergo per seipsam ac proinde per essentiam suam.

Resp. dist. Minor.: nequit cognoscere species per aliam speciem, quæ ab ipsis speciebus imprimatur, *conc.*; per aliam speciem, quæ sit species objecti, *neg.* Nam species intelligibiles cognoscuntur *cognoscendo objectum, cuius est species, per quamdam reflexionem* (4).

(1) Vide S. Thom. ib. ad 5.um

(2) Vide quest. 10.^{am} de verit. art. 9 corp.; 1 p., quest. 87, art. 2 corp.; Quodlib. 8, a. 4.

(3) S. Thom. de verit. quest. 10, art. 9. Cfr. loc. nuper cit. 1 p., quest. 87, art. 2 et Quodlib. 8, art. 4.

(4) S. Thom. de verit. quest. 10, art. 9, ad 10.um

Objic. 5.º Illud, quod est principium cognoscibilitatis alii, non cognoscitur per aliquod aliud, quam per seipsum. Sed species est principium cognoscibilitatis alii; illa enim est per quam cætera fiunt intelligibilia in actu. Ergo species per seipsam intelligitur (1). Eadem difficultas potest etiam proponi sub his terminis: Propter quod unum quodque tale, et illud magis. Atqui per speciem alia fiunt intelligibilia in actu. Ergo ipsa est magis intelligibilis, ac proinde per suam essentiam intelligitur (2).

Resp. dist. Major. Id quod est principium cognoscendi alii tamquam medium, per quod prius cognitum cætera cognoscantur, *conc.*; tamquam medium *quo, neg.* (3). Ad alterum eadem esto responsio; neque enim proloquium illud locum aut veritatem habet nisi in iis, quæ sunt ejusdem ordinis causalitatis eandemque formam et denominationem, secundum quam comparantur invicem, participant, quemadmodum alibi expositum est (4). Plura vide apud Aquinatem (5).

ARTICULUS IV

An et quomodo intellectus noster in hac vita cognoscat substantiam et quidditatem rei materialis ac sensibilis?

240. Restat, ut de rebus corporeis ac materialibus investigemus, circa quas præcipua difficultas respicit modum, quo intellectus noster in hac vita substantiam et quidditatem illarum percipiat. Omnes quidem concedunt intellectum

Statim
questionis.

(1) Cfr. S. Thom. de verit. quest. 10, art. 8, Sed contra est 7.º

(2) Vide S. Thom. 1 p., quest. 87, art. 2, arg. 3. Cfr. de verit. quest. 10, art. 9, arg. 3.º

(3) Cfr. S. Thom. de verit. quest. 10, art. 8, ad 7.um eorum quæ in contrar. Cfr. ib. art. 9 ad 3.um

(4) Cfr. S. Thom. 1 p., quest. 87, art. 2, ad 3.um Vide Ontolog. num. 385, pag. 1098, d.

(5) De verit. quest. 10, art. 9. Cfr. 1 p., quest. 87, art. 2.

attingere conceptu proprio perque propriam speciem quidditatem rerum per se sensibilium, seu accidentium, quæ sunt objectum sensuum: non vero æque convenit apud omnes, utrum etiam proprio conceptu apprehendat quidditatem ipsius substantiæ et accidentium insensatorum, quæ per se sensibilia non sunt. Multi enim censent intellectum nostrum, dum mortalis hæc vita durat, non solum accidentia per se sensibilia, sed etiam ipsam substantiam materialem, quæ solum per accidens sentitur, cognoscere conceptu proprio ac per propriam speciem; quia nempe intellectus agens ex phantasmatis rerum materialium, quæ relucent in imaginatione, tum qualitatum per se sensibilium, tum latentis sub illis substantiæ propriam speciem intelligibilem valet abstrahere. Et hæc est opinio, quam teneant plures Thomistæ, ut Paulus Soncinas (1), Chrysostomus Javellus (2) et alii, quibus accedunt e nostra Societate Petrus Fonseca (3) et Conimbricenses (4). Id vero negat secunda opinio Scoti, Hervæi, Richardi aliorumque (5) docentium ab intellectu agente produci speciem propriam solius accidentis per se sensibilis, et hoc tantum intelligi prima cognitione, ex quo ita cognitio pervenit intellectus per discursum ad cognitionem substantiæ et accidentium insensibilium per se (6).

Varietas
opinionum.

Pro majori explicatione controversiæ, observandum est, conceptum, quo res aliqua cognoscitur, posse esse vel communem vel proprium. Communis est ille, qui rem non discernit ab aliis, ut si homo cognoscatur tamquam animal vel tamquam vivens, etc.: conceptus hic nihil præ se fert, quod hominis proprium est, sed solum id, in quo cum aliis convenit. Proprius autem est ille, qui soli rei convenit, eamque

Quid conceptus
communis

(1) Apud Suar. *de anim.*, lib. 4, cap. 4, num. 6; et Card. Tolet. *de anim.*, lib. 1, quest. 6; Rub. lib. 3, *de anim.*, cap. 4 et 5. *Tract. de intellect. possib.* quest. 4; Conimbric. *de anim.*, lib. 3, cap. 4 et 5, quest. 5, art. 1, 2.^a assert.

(2) Lib. 3, *de anim.* tract. *de object. intellectus.*

(3) *Metaphys.* lib. 2, cap. 1, quest. 2, scot. 6.

(4) Loc. nuper cit.

(5) Apud Toletum, Suar., Rub. et Conimbricenses locis citatis.

(6) Rub. loc. cit. num. 137.

a reliquis omnibus distinguit. Duplicisque generis esse potest: alter, qui dicitur *proprius ex communibus* aut late proprius, rem quidem secernit ab omnibus aliis, ideoque communis non est, nihilominus non representat illam prout est in se, nec per speciem saltem stricte propriam, quæ aut immediate abstrahatur a phantasmate, aut per se primo ordinetur ad illam rem representandam, sed solum exprimit eam per alienas species, vel in ordine ad aliud, sive per discursum, sive ope symboli vel exempli aut per negationes. Hoc modo cognoscimus animam humanam in hac vita: et sic pariter representamus nobis angelos ac Deum, etiam supposita revelatione. Nam ex speciebus sapientiæ, bonitatis, virtutis, esse, cæterarumque perfectionum in rebus creatis relucens, semotis imperfectionibus ac limitibus, quas ratio removendas esse demonstrat, conflamus ideam Dei entis infiniti, actus puri omnigenæ perfectionis: unde etiam juvatur ad illum mente capiendum phantasmatis sensis venerandi ac sapientissimi, regis potentissimi et maiestate pleni, etc. Alter est conceptus *stricte proprius* seu *proprius ex propriis*, qui rem representat per speciem stricte propriam seu immediate ac per se primo destinatam ad illius cognitionem, atque adeo illam exhibet, prout est in se, citra negationes, analogiam vel ordinem ad aliud. Hoc pacto cognoscimus v. g. lucem et colores (1). In huiusmodi tamen conceptibus rei stricte propriis puto posse dari latitudinem graduum, nam quamvis omnis cognitio positive rem representans cum peculiaribus suis lineamentis, proprius stricte dici potest per oppositionem ad conceptum communem vel etiam proprium ex communibus, planum tamen est magis stricte proprium esse conceptum, intimam essentiam rei in seipsa attingentem, quam sit conceptus, essentiam solum per ordinem ad accidentia vel proprietates, quantumvis characteristics, declarans. Hac supposita distinctione, dissidentes opiniones forte in concordiam vocari poterunt.

et proprius ex
communibus

ac proprius
ex propriis.

Modus
conciliandi
oppositas opi-
niones indicatur.

(1) Cfr. Suar., lib. 4, *de anim.*, cap. 4, num. 2; Rub. loc. cit. num. 143; Lossada, *de anim.*, disp. 7, cap. 1, num. 5.

241. PROPOSITIO. Licet intellectus noster substantiam materialem conceptu proprio cognoscat, nequit tamen in hac vita conceptum ejusdem efformare stricte proprium, qui sit absolutus et non connotativus ad accidentia et proprietates.

Intellectus
noster substan-
tiam materialem
cognoscit.

Prima pars: *intellectus noster substantiam materialem proprie cognoscit*. Patet, quia substantias corporeas alias ab aliis distinguimus; et ope proprietatum per se sensibilibus non solum intelligimus in confuso praesentiam substantiae seu subjecti, substantis illis proprietatibus, sed etiam praedicata essentialia ejusdem usque ad ipsam differentiam specificam. Quis ignoret discrimen auri ab argento, ferro, pane, ligno, etc.? Et re quidem vera conceptus, rem exhibens cum illis attributis et quasi lineamentis, quae vere conveniunt eidem eo ipso modo, quo a mente representantur, totamque virtutem illius patefaciunt, proprius profecto est dicendus, etiamsi non foret quidditativus. Atqui talis est conceptus apprehendens materialem substantiam esse radicem ac subjectum suarum proprietatum. Ergo.

In quo vide, quanta pateat differentia inter hunc conceptum corporeae substantiae, quem ope qualitatum sensibilibus conflamus, et conceptum Dei, prout haberi a nobis in hac vita potest, etiam supposita revelatione. Licet enim hic quoque sit proprius in lato sensu, seu proprius ex communibus, tamen est multo confusior et inadaequior, utpote efformatus ex effectibus, qui infinite distant a causa, nec adaequant virtutem ejus, nec valent perfectionem illius nisi imperfectissime et analogice patefacere seu potius *adumbrare*. Hinc res creatae comparantur ad Deum tamquam umbra et vestigium. Quod si spiritus dicuntur etiam imaginis Conditoris, in immensum tamen deficiunt ab adequata illius representatione, Et idem dici etiam potest cum portione de cognitione angelorum, quam assequi in hac vita possumus. At vero corporum qualitates ac proprietates totam eorumdem virtutem manifestant, si omnes cognoscantur. Cognosci autem satis queunt ex operationibus ac phenomenis sensibilibus ope attentionis et accurate experientiae. Atqui virtus justam cum substantia servat proportionem,

naturamque rei tamquam certissimus index fidelissime prae-
dit (1).

Secunda pars: *Nequit intellectus in hac vita conceptum corporeae substantiae efformare stricte proprium, qui sit absolutus et non connotativus ad proprietates et accidentia* (2).

non tamen
concepta stricte
propria, qui
sit absolutus
et non connota-
tivus ad
proprietates.

Prob. 1.º Corporum substantia essentialiter constituitur ex materia et forma. Atqui neutram conceptu proprio apprehendimus. «Materiam nempe cognoscimus per analogiam ad artificialium materiam subjectumque accidentium; formam vero ex effectibus multipliciter discurrendo deprehendimus, ac tandem explicamus per similitudinem ad accidentales formas» (3). Quin etiam nos ipsos conceptu stricte proprio non cognoscimus, et anima nostra, quae maxime nobis esse nota videretur non aliter innotescit, quam per analogiam et per ordinem ad operationes ac formales effectus.

Prob. 2.º Eo modo concipimus corporeas quidditates, quo easdem definimus. Atqui omnes definitiones nostrae, etiam illae, quae dicuntur essentialia, non aliter substantias corporum exhibent, nisi tamquam principium et subjectum certarum proprietatum, ut patet inductione, quoniam produci queat vel unum exemplum in contrarium. Ergo...

Quod, ut melius percipias, praescinde, quaeso, in notione, quam habes, hominis, lapidis, aquae, ferri, caeterorumque corporum, ab omni ordine ad proprietates et accidentia sensibilia; et dic mihi, quid remaneat de illo conceptu, quem prius habebas, corporum illorum? Nihil profecto aliud nisi conceptus aliquis indeterminatus ac plurimis communis videlicet conceptus entis, substantiae, subjecti, principii....., non vero conceptus exprimens rationem specificam, nisi addatur ultima determinatio, rem declarans in ordine ad proprietates et operationes, quarum est radix et principium.

(1) Cfr. S. Thom. *Contr. Gent.*, lib. 3, cap. 41. *Item*, Si etiam...

(2) Ita Suarez (*de anim.* lib. 4, cap. 4, num. 2), cardin. Tolet. (*de anim.* lib. 1, quaest. 6, *conclus. quarta*), Rubius (*de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5; tract. de *intellect. possib.* quaest. 4), Lossada (*de anim.* disp. 7, cap. 1, num. 6), Rhodes (*Philos. perip.* lib. 2, disp. 18, quaest. 2, sect. 2, paragr. 3, etc.

(3) Suar. *de anim.* lib. 4, cap. 4, num. 2.

Prob. 3.º Intellectus noster, cum abstrahere debeat species ex phantasmatis, nullius rei potest habere speciem stricte propriam, quæ non contineatur ac reluceat in phantasmate. Atqui in phantasmate relucet quidem sensibiles qualitates, non vero essentia et quidditas ipsius substantiæ, ut pote quæ sensibilis non est per se. Quod si in phantasmate relucet quidditas corporeæ substantiæ, cur non illam statim abstrahit intellectus agens, qui quantum est de se, semper est in actu? Et cur discursus adhibendus est, ut ex accidentibus sensibilibus quasi ex cortice et involucris ad intimam essentiam medullam perscrutam non sine labore perveniamus? Nec juvat, si adversarii recurrant ad accidentia et rationes insensatas, quæ per cogitativam apprehenduntur; quia etiam hæc non exhibent rei substantiam, prout est in se.

Prob. 4.º Idem quoque demonstrat experientia, quæ multiplex est. α) Primo enim considera, quomodo tu ipse corpora cognoscas, aliaque ab aliis discernas, et quomodo hæere soleas in iudicio circa eorum naturam, donec proprietates maturo experimento innouerint: ac tunc demum singulas species tibi mente representas tamquam *corpus talibus præditum proprietatibus*; corpus autem concipis generatim tamquam *substantiam, naturaliter molem exigentem*, et substantiam tamquam *ens per se, seu non in alio tamquam subiecto*. Si ergo corpus generatim non concipitur a nobis nisi tamquam substantia quantitatem naturaliter exigens, nec varia corporum genera et species nisi per ordinem ad proprietates sensibus obnoxias; liquet, præciso ordine ad quantitatem et reliquas proprietates sensibiles, nullum corpus apprehendi a nobis conceptu aliquo stricte proprio, sed solum conceptu entis vel substantiæ, spiritibus etiam communi.

β) Rusticus certe discernit inter diversas qualitates sensibiles, colores et sapes, etc., realiter inter se distinctos; et nihilominus non discernit inter substantiam et accidens.

γ) in Sanctissimo Eucharistiæ sacramento experimur objectivam realitatem specierum seu accidentium, sub quibus latet Corpus et Sanguis Domini N. Jesu Christi, eodem modo determinare ad sui perceptionem, tum sensibilem, tum intellectualem, ac si adesset revera substantia panis et vini, quin

possit naturaliter decerni, num adsit ibi necne horum corporum substantia. Atqui hoc evincere videtur, quod nos substantias corporum non apprehendamus conceptu stricte proprio, et prout sunt in seipsis. Nam in Eucharistia certe non apprehendimus substantiam panis et vini conceptu proprio ac per propriam stricte speciem, quod enim non est actu præsens nequit apprehendi ut actu præsens per propriam speciem, siquidem propria species substantiæ non potest abstrahi a substantia, quæ non est, neque a phantasmate, quod eam non representat. Jam vero ibi non est substantia panis et vini, nec naturam eorum representat phantasma. Secus enim sensus falleretur in suo iudicio; non autem semel, sed sæpe docet Angelicus sensus non decipi in Eucharistia, sed intellectum occasione sensationis (1). Jam si eadem est, seclusa revelatione ac doctrina Fidei, representatio et cognitio nostra in Eucharistia ac si panis et vinum non fuissent consecrata, sequitur nunquam a nobis panem et vinum cognosci conceptu stricte proprio; nec proinde ullum aliud corpus (2). Si autem dicamus corpoream substantiam conceptu stricte proprio minime a nobis cognosci, facile explicatur, cur eandem perceptionem panis et vini habeamus naturaliter sive in hostia consecrata, sive in vero pane et vino. Nam si panis et vinum non apprehenduntur per speciem stricte propriam, sed solum tamquam subjectum et principium certarum proprietatum ac phenomenorum, per quæ nobis se naturaliter manifestet; ubi hæc adsunt, non potest non iudicare intellectus, nisi per Fidem aut revelationem admoneatur erroris, ibi adesse etiam subjectum et principium, unde fluunt illa per necessariam consequentiam tamquam indicia propria et exclusiva talis et non alterius naturæ.

Difficultates, quæ objici adversus hanc propositionem possent, commodius solventur in sequenti articulo.

(1) Vide plura loca S. Doctoris citata, in *Cosmologia*. num. 205, pag. 744, ubi de distinctione reali quantitatis a substantia.

(2) Vide Suar. (*de anim.* lib. 4, cap. 4, num. 2), Lossada (*de anim.* disp. 7, cap. 1, num. 6).